FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT PAOLO MENGOZZI

fremsat den 29. marts 2007 [1]

I — Indledning

1. Ved dom af 16. november 2005 har tribunal d'instance de Saintes (Frankrig) i henhold til artikel 234 EF forelagt Domstolen to præjudicielle spørgsmål angående fortolkningen af Rådets direktiv 87/102/EØF af 22. december 1986 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om forbrugerkredit [2].

2. Grundlæggende bedes Domstolen om på den ene side at afgøre, om det i henhold til artikel 11 og 14 i direktiv 87/102 er tilladt, at nationale bestemmelser, der med henblik på gennemførelse af direktivet fastsætter regler om gensidig afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, hvis køb er blevet finansieret ved hjælp af et sådant lån, lader anvendelsen af disse regler afhænge af en angivelse i den første aftale af den finansierede vare eller tjenesteydelse, og på den anden side at afklare målsætningerne med direktiv 87/102, og om det med hjemmel i fællesskabsretten kan antages, at den nationale ret på eget initiativ kan anvende de pågældende nationale bestemmelser også i tilfælde, hvor en sådan anvendelse på rettens eget initiativ er udelukket af den nationale lovgivning.

II — Den lovgivningsmæssige referenceramme

A — *Fællesskabsbestemmelser*

3. Af artikel 1, stk. 1 og 2, litra c), i direktiv 87/102 fremgår, at direktivet »finder anvendelse på kreditaftaler«, dvs. aftaler, i henhold til hvilke »en kreditgiver yder eller giver tilsagn om at yde en forbruger kredit i form af udskudt betaling, lån eller anden tilsvarende form for finansiel facilitet«; undtaget herfra er dog de kreditaftaler, der opregnes i direktivets artikel 2.

1 — Originalsprog: italiensk.

2 — EFT 1987 L 42, s. 48. Dette direktiv er siden blevet ændret, først ved Rådets direktiv 90/88/EØF af 22.2.1990 (EFT L 61, s. 14), dernæst ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 98/7/EF af 16.2.1998 (EFT L 101, s. 17).

4. I artikel 4, stk. 1, i direktiv 87/102 fastsættes, at kreditaftaler udfærdiges skriftligt, og i artikel 4, stk. 2, litra a), fastsættes, at den skriftlige aftale skal indeholde en angivelse af de årlige omkostninger i procent. I den ovennævnte artikels stk. 3 præciseres, at »[d]en skriftlige aftale [endvidere] skal [...] indeholde de øvrige væsentlige enkeltheder i kontrakten«, og det anføres, at »[der] [s]om eksempel [...] i bilaget til dette direktiv [findes] en liste over enkeltheder, som medlemsstaterne på grund af deres væsentlige karakter kan kræve angivet i den skriftlige aftale«.

5. Artikel 11 i direktiv 87/102 bestemmer følgende:

»1. Medlemsstaterne drager omsorg for, at eksistensen af en kreditaftale ikke på nogen måde berører forbrugerens rettigheder i forhold til leverandøren af løsøre eller tjenesteydelser, som han har købt eller erhvervet ved en sådan aftale, i tilfælde hvor løsøret eller tjenesteydelserne ikke leveres eller præsteres eller af andre årsager ikke er i overensstemmelse med aftalen herom.

2. Når

a) forbrugeren med henblik på køb eller erhvervelse af løsøre eller tjenesteydelser indgår en kreditaftale med en anden person end den, som leverer disse; og

b) der mellem kreditgiveren og leverandøren af løsøret eller af tjenesteydelserne allerede består en aftale, ifølge hvilken kredit til den pågældende leverandørs kunder med henblik på erhvervelse af løsøre eller tjenesteydelser hos den pågældende leverandør alene stilles til rådighed af den pågældende kreditgiver; og

c) den i litra a) omhandlede forbruger opnår sin kredit i henhold til denne allerede bestående aftale; og

d) løsøre eller tjenesteydelser, der er omfattet af kreditaftalen, ikke eller kun delvis leveres eller præsteres, eller ikke er i overensstemmelse med leveringsaftalen; og

e) forbrugeren har taget retsmidler i anvendelse mod leverandøren, men ikke har fået fyldestgjort det krav, som han var berettiget til;

har forbrugeren ret til at tage retsmidler i anvendelse mod kreditgiveren.

Det overlades til medlemsstaterne at bestemme, i hvilket omfang og på hvilke betingelser disse retsmidler kan tages i anvendelse.

[...]«

6. Endelig bestemmes i artikel 14 i direktiv 87/102:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at kreditaftaler ikke indeholder bestemmelser, der til skade for forbrugeren afviger fra de bestemmelser i national lovgivning, der fastsættes til gennemførelse af dette direktiv, eller som svarer hertil.

2. Medlemsstaterne sikrer endvidere, at de bestemmelser, de fastsætter til gennemførelse af dette direktiv, ikke omgås ved den måde aftalerne udformes, i særdeleshed ved en opdeling af kreditbeløbet på flere aftaler.«

B — *De nationale bestemmelser*

7. I den franske lovgivning indgik bestemmelserne om forbrugerkredit oprindeligt i lov nr. 78-22 af 10. januar 1978 [3]. Disse bestemmelser, der fandtes forud for direktiv 87/102 og efterfølgende blev tilpasset ved lov nr. 89-421 af 23. juni 1989 [4], er senest blevet indarbejdet i Code de la consommation (forbrugeraftaleloven, herefter »loven«), bog III, afsnit I, kapitel I, i henhold til lov nr. 93-949 af 26. juli 1993 [5] og dekret nr. 97-298 af 27. marts 1997 [6].

3 — Loi relative à l'information et à la protection des consommateurs dans le domaine de certaines opérations de crédit (lov om information og beskyttelse af forbrugerne i forbindelse med visse kreditoperationer, også benævnt »Scrivener-loven«, JORF af 11.1.1978, s. 299).

4 — Loi relative à l'information et à la protection des consommateurs ainsi qu'à diverses pratiques commerciales (lov om information og beskyttelse af forbrugerne og om visse former for handelspraksis, JORF af 29.6.1989, s. 8047).

5 — Loi instaurant le Code de la consommation — partie législative (lov om indførelse af forbrugeraftaleloven — love) (JORF af 27.7.1993, s. 10538).

6 — Décret relatif au Code de la consommation — partie réglementaire (dekret vedrørende forbrugeraftaleloven — administrative bestemmelser) (JORF af 3.4.1997, s. 78).

8. Ifølge lovens artikel L. 311-2 »finder« bestemmelserne i dens kapitel I »anvendelse på kreditoperationer, herunder eventuelle garantier i sammenhæng hermed, som ydes på almindelig vis af fysiske eller juridiske personer mod betaling eller vederlagsfrit« [7].

9. Ifølge lovens artikel L. 311-8 skal de i artikel L. 311-2 nævnte kreditaftaler indgås ved hjælp af et foreløbigt tilbud, der skal forelægges låntageren, som i henhold til L. 311-10 blandt de andre elementer i lånet skal præcisere, »hvis det er relevant, den samlede effektive rentesats« (punkt 2), understrege blandt lovens andre bestemmelser, »hvis det er relevant, artikel L. 311-20 — L. 311-31 og L. 311-13« (punkt 3) og endelig angive, »hvis det er relevant, hvilken vare eller tjenesteydelse der finansieres« (punkt 4).

10. Ifølge lovens artikel L. 313-13 »skal det foreløbige lånetilbud tilpasses de vilkår, der fastsættes i de foregående artikler i overensstemmelse med en af de standardmodeller, som udvalget for regulering af bankvirksomhed har udarbejdet med bistand fra det nationale forbrugerråd«. I lovens artikel R. 311-6 fastsættes, at »det i artikel L. 311-8 [...] omhandlede lånetibud omfatter de angivelser, der fremgår af de standardmodeller, som er bilagt denne lov, og som svarer til gennemførelsen af den foreslåede kredit«.

11. I lovens artikel L. 311-20 — L. 311-28 fastsættes derefter særlige bestemmelser vedrørende »bindende lån«, der er kendetegnet ved en vis indbyrdes afhængighed mellem låneaftalen og leveringsaftalen, der fremgår både af måden, hvorpå aftalerne indgås, og måden, hvorpå de udføres.

12. Særligt fastsættes udtrykkeligt i lovens artikel L. 311-20, at »når det forudgående tilbud omtaler den vare eller tjenesteydelse, der finansieres, får kredittagers forpligtelser først virkning, når den vare eller tjenesteydelse, der finansieres, leveres eller præsteres«.

13. Desuden bestemmer lovens artikel L. 311-21, første afsnit, følgende:

»I tilfælde af, at hovedaftalens opfyldelse anfægtes, kan retten, indtil tvisten er afgjort, udsætte kreditaftalens opfyldelse. Kreditaftalen ophæves eller annulleres fuldstændigt, når den aftale, i henhold til hvilken den er indgået, selv er blevet retligt ophævet eller annuleret.«

14. Endelig fastsættes det i lovens artikel L. 311-33, der finder anvendelse på alle de kreditoperationer, som behandles i artikel L. 311-2, at i tilfælde af, at kreditgiveren ikke

7 — For denne som for alle oversættelser af nationale bestemmelser, der refereres til i dette forslag til afgørelse, gælder, at oversættelsen ikke er officiel.

overholder de formelle bestemmelser i artikel L. 311-8 — L. 311-13, mister kreditgiveren retten til renterne, hvoraf følger, at kredittagerens tilbagebetalingspligt er begrænset til at omfatte selve det lånte beløb, der skal betales tilbage i henhold til de aftalte tidsfrister.

III — Faktiske omstændigheder, de præjudicielle spørgsmål og retsforhandlinger ved Retten

15. Tvisten i hovedsagen består mellem Max Rampion og Marie-Jeanne Godard, gift Rampion (herefter »ægteparret Rampion«), på den ene side og selskaberne Franfinance SA og K par K SAS (herefter »KpK«) på den anden side.

16. Ifølge aftale underskrevet den 5. september 2003 købte ægteparret Rampion, efter at en repræsentant fra KpK havde aflagt et besøg i deres hjem, vinduer af selskabet til en samlet pris på 6 150 EUR, der i henhold til leveringsaftalen skulle leveres inden for seks til otte uger fra, at der var taget mål hertil af en opmålingstekniker. I leveringsaftalen var det desuden nævnt, at det var muligt at opnå et lån fra Franfinance til fuldstændig finansiering af købet.

17. Samme dag indgik ægteparret Rampion med Franfinance en aftale om åbning af en kredit på et beløb på op til 6 150 EUR, og selv om det fremgik af aftalen, at leverandøren var KpK, fremgik det ikke, hvilken indkøbt vare eller tjenesteydelse der blev finansieret.

18. Den 27. november 2003, den dag, hvor vinduerne skulle leveres og indsættes, konstaterede ægteparret Rampion, at karmene og rammerne, som KpK skulle til at sætte vinduerne ind i, var angrebet af parasitter. Derfor meddelte de KpK den 5. januar 2004 i et anbefalet brev med modtagelseskvittering, at de ønskede at opsige leveringsaftalen.

19. Da ægteparret Rampion ikke fik svar på deres anmodning om ophævelse af leveringsaftalen, anlagde de ved stævninger af 29. oktober og 2. november 2004 sag mod KpK og Franfinance ved tribunal d'instance de Saintes (herefter »tribunal d'instance«) med påstand om, at aftalen erklæres ugyldig, at kreditaftalen følgelig ophæves, eller, subsidiært, at den første aftale opsiges som følge af leverandørens manglende opfyldelse.

20. Vedrørende påstanden om leveringsaftalens ugyldighed anfægtede ægteparret Rampion, at aftalen overlod de kontraherende parter at fastsætte leveringstidspunktet, hvorfor de hævdede, at aftalen var

ugyldig, fordi den manglede en præcis angivelse af leveringstidspunktet, som det er foreskrevet af lovens artikel L. 114-1.

21. Hvad angår påstanden om opsigelse på grund af manglende opfyldelse af leveringsaftalen anførte ægteparret Rampion, at da KpK havde undladt at gennemgå rammerne på forhånd og sørge for, at de blev udskiftet, havde selskabet forsømt sin »rådgivningspligt« (»obligation de conseil«).

22. Ved retsmødet nedlagde både KpK og Franfinance påstand om frifindelse, idet de sammenfattende gjorde følgende gældende:

— Angivelsen »fra seks-otte uger efter måltagningen« er tilstrækkelig til at opfylde kravene i lovens artikel L. 114-1.

— Selv om der måtte ses bort fra, at kreditaftalen i denne sag vedrørte åbning af en kredit, var kreditten ikke kontraktmæssigt baseret på aftalen om levering af vinduerne, idet anvendelsen af lovens bestemmelser angående den gensidige afhængighed mellem leveringsaftalen og kreditaftalen i henhold til lovens artikel L. 311-20 er betinget af, at den solgte vare er nævnt i kredittilbuddet, hvilket ikke var tilfældet i denne sag.

23. Ved foreløbig dom af 1. juni 2005 foranstaltede tribunal d'instance en genoptagelse af retsforhandlingerne med henblik på at indhente parternes bemærkninger til de anbringender, som nævnte retsinstans af egen drift havde rejst ved denne afgørelse, og som var støttet på bestemmelserne i lovens artikel L. 311-8 ff. om forbrugerkredit og samme lovs artikel L. 121-21 ff. vedrørende dørsalg.

24. Efter at have modtaget parternes bemærkninger fandt tribunal d'instance ved dom af 16. november 2005 (herefter »forelæggelsesdommen«) det nødvendigt at forelægge Domstolen en anmodning om en præjudiciel afgørelse med henblik på en løsning af tvisten.

25. For det første understregede tribunal d'instance følgende forhold:

— I den nationale ret var bestemmelserne i artikel 11 i direktiv 87/102 blevet gennemført ved lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21.

— En del af teorien er af den opfattelse, at når kreditgiver har kendskab til, at kreditten skal finansiere anskaffelsen af varer eller tjenesteydelser, skal han give kredittager et kredittilbud vedrørende lånets forbindelse med den pågældende anskaffelse.

— Cour de cassation har foretaget en ordlydsfortolkning af lovens artikel L. 311-20 og betinget anvendelsen af reglerne om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser af, om den finansierede vare eller tjenesteydelse nævnes i kredittilbuddet.

— I denne sag fremgår, at der, selv om kreditaftalen ikke nævner forbindelsen med leveringsaftalen, konkret foreligger en reel forbindelse mellem de to aftaler, selv om dette benægtes af leverandøren og kreditgiveren, der dog ikke påviser, at ægteparret Rampion havde til hensigt at anvende lånet til finansiering af andre ting.

— Indgåelsen af en aftale om åbning af en kredit uden bindinger i stedet for et personligt lån med bindinger gør det muligt for kreditgiveren at omgå forbrugerens rettigheder som fastlagt i lovens artikel L. 311-20 ff. og at undgå de begrænsninger og omkostninger, der er forbundet med den indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen, samt at opkræve renter, der er højere end dem, som kan inddrives ved et personligt lån med binding, eftersom ågerloftet ikke er det samme.

26. For det andet understregede tribunal d'instance følgende forhold:

— Bestemmelserne i lovens artikel L. 311-20 ff. vedrørende den indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser er ikke blevet påberåbt af sagsøgerne.

— Cour de cassations praksis tillader ikke dommeren på eget initiativ at gøre et anbringende gældende, der er udledt af bestemmelserne om forbrugerkredit; denne sondrer nemlig mellem »præceptive reguleringsbestemmelser«, der er af generel interesse, og som retten kan anvende på eget initiativ, og »præceptive beskyttelsesbestemmelser«, der er af interesse for en bestemt gruppe personer, og som kun kan påberåbes af personer, der er omfattet af denne kategori, og som mener, at bestemmelserne om forbrugerkredit er af den

sidstnævnte type, idet de er vedtaget udelukkende i forbrugernes interesse [8].

— Det må alligevel afgøres, om Domstolens praksis [9], der giver dommeren beføjelse til af egen drift at rejse et anbringende, som er afledt af bestemmelserne i direktiv 93/13/EØF [10], i modsætning til det af cour de cassation [11] anførte, og i overensstemmelse med en del af den juridiske sagkundskabs opfattelse, kan udvides til også at omfatte andre regler til beskyttelse af forbrugerne, såsom reglerne om forbrugerkredit.

— Med henblik herpå skal der foretages en indledende undersøgelse af målsætningerne i direktiv 87/102 med henblik på en afklaring af, om fællesskabslovgiveren har haft til hensigt, at reglerne for forbrugerkredit er blevet udarbejdet alene i forbrugernes interesse, eller om de også forfølger videre hensyn til markedets organisation.

8 — Jf. især Cass. Civ. af 10.7.2002, Bull. I, nr. 195, s.149, som anførte, at overtrædelsen af forpligtelserne i lovens artikel L. 311-2, L. 311-8 og L. 311-10, selv om de er præceptive, kun kan anfægtes efter anmodning fra den person, som disse bestemmelser tilsigter at beskytte.

9 — Dom af 27.6.2000, forenede sager C-240/98 — C-244/98, Océano Grupo Editorial og Salvat Editores, Sml. I, s. 4941, og af 21.11.2002, sag C-473/00, Cofidis, Sml. I, s. 10875.

10 — Rådets direktiv af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT L 95, s. 29).

11 — Cass. Civ. af 23.11.2004, Bull. I, nr. 287, s. 241.

27. Tribunal d'instance har derfor udsat den verserende sag og forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal [...] artikel 11 og 14 i [...] direktiv 87/102/EØF [...] fortolkes således, at de giver [den nationale retsinstans] mulighed for at anvende reglerne om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, der finansieres med denne kredit, når kreditaftalen ikke nævner den vare, der skal finansieres, eller er indgået i form af åbning af en kredit uden angivelse af den vare, der skal finansieres?

2) Har [...] direktiv 87/102/EØF [...] et formål, der går videre end den blotte beskyttelse af forbrugerne og omfatter markedets organisation, hvilket giver retten mulighed for af egen drift at anvende de bestemmelser, der følger heraf?«

28. I medfør af artikel 23 i Domstolens statut har Franfinance og den østrigske, franske, italienske, spanske og tyske regering samt Kommissionen indleveret skriftlige indlæg.

29. Under retsmødet den 8. februar 2007 har repræsentanterne for Franfinance, den franske regering og Kommissionen afgivet indlæg.

IV — Stillingtagen

A — *Det første præjudicielle spørgsmål*

1. Indledende betragtninger

30. Frem for alt bemærker jeg, at således som det første spørgsmål, der er blevet forelagt Domstolen, er formuleret af den forelæggende ret, er det ikke klart, hvilke bestemmelser om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, som denne ret eventuelt ville anvende i tilfælde af en manglende angivelse af den finansierede vare i kreditaftalen, dvs. om den ville anvende reglerne i selve direktivet eller de nationale gennemførelsesbestemmelser.

31. I denne forbindelse skal jeg understrege, at på grundlag af Domstolens praksis kan det i denne sag — som angår en tvist mellem enkeltpersoner — ikke dreje sig om bestemmelserne i selve direktivet. Et direktiv kan nemlig ikke i sig selv skabe forpligtelser for private og kan derfor ikke som sådan påberåbes over for sådanne personer, hvorfor selv en klar, præcis og ubetinget bestemmelse i et direktiv, som har til formål at tillægge private rettigheder eller pålægge private forpligtelser, ikke som sådan kan finde anvendelse inden for rammerne af en sag, hvori alene private er parter [12].

32. Det første spørgsmål må forstås således, hvilket også er en forudsætning for, at det kan antages til realitetsbehandling, at det tilsigter at opnå en fortolkning af artikel 11 og 14 i direktiv 87/102 ikke med henblik på, om disse bestemmelser direkte skal finde anvendelse i denne sag, men med henblik på at give retten mulighed for at fortolke og anvende de nationale retsregler vedrørende indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen på en måde, der er i overensstemmelse med de krav, som indeholdes i nævnte bestemmelser.

33. Med henblik på en konstant retspraksis gælder medlemsstaternes forpligtelse til at arbejde for det resultat, som er et direktivs mål, såvel som deres pligt i henhold til artikel 10 EF til at træffe alle almindelige eller særlige foranstaltninger for at sikre opfyldelsen af denne forpligtelse, for alle institutioner i medlemsstaterne, herunder også domstolene inden for deres kompetence [13].

12 — Dom af 5.10.2004, forenede sager C-397/01 — C-403/01, Pfeiffer m.fl., Sml. I, s. 8835, præmis 108 og 109 og den deri nævnte retspraksis.

13 — Samme dom, præmis 110.

Endvidere skal den nationale domstol ved anvendelsen af nationale retsforskrifter i videst muligt omfang fortolke nationale bestemmelser i lyset af det pågældende direktivs ordlyd og formål, for at det med direktivet tilsigtede resultat fremkaldes, og for dermed at handle i overensstemmelse med artikel 249, stk. 3, EF [14].

34. De nationale lovbestemmelser om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen, som der henvises til i forelæggelsesdommen, fremgår af lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21. Således påpeger den forelæggende ret også, at anvendelsen af disse bestemmelser, som de fortolkes af cour de cassation, forudsætter, at den finansierede vare eller tjenesteydelse er nævnt i kreditaftalen.

35. Jeg skal her erindre om, at den forpligtelse, som den nationale ret har til at fortolke de nationale regler i lyset af et direktivs ordlyd og sigte, begrænses ved udtrykket »i så høj grad som muligt«, hvilket vil sige, at den kun gælder i tilfælde, hvor ordlyden af de pågældende regler åbner mulighed for forskellige fortolkninger. Den pågældende forpligtelse er altså ikke så vidtgående, at den medfører et krav om en fortolkning contra legem af de nationale regler [15].

14 — Samme dom, præmis 113.

15 — Jf. i denne retning bl.a. dom af 17.9.1997, sag C-54/96, Dorsch Consult, Sml. I, s. 4961, præmis 45.

36. På denne baggrund skal den forelæggende ret vurdere, om de ovenfor anførte bestemmelser i loven også kan fortolkes anderledes end cour de cassation har gjort det, uden at det derfor er contra legem, og om de således kan finde anvendelse på en sag som den foreliggende, hvor det er ubestridt, at den finansierede vare ikke er nævnt i kreditaftalen [16].

37. I den forbindelse er det derfor på sin plads at erindre om, at selv om det ifølge Domstolen er korrekt, at princippet om ensartet fortolkning af national lovgivning fortrinsvis vedrører nationale bestemmelser, der vedtages for at gennemføre det pågældende direktiv, er princippet imidlertid ikke begrænset til fortolkningen af disse bestemmelser, men kræver, at den nationale domstol tager den nationale lovgivning i dens helhed i betragtning for at vurdere, i hvilket omfang denne lovgivning kan anvendes, således at den ikke fører til et resultat, der er i modstrid med det, som tilsigtes med direktivet [17]. Hvis det i denne henseende i henhold til national ret er muligt ved anvendelsen af fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne ret, under visse omstændigheder at fortolke en bestemmelse i den nationale retsorden på en sådan måde, at en konflikt med en anden national norm undgås, eller med henblik herpå at begrænse rækkevidden af denne bestemmelse ved kun at anvende den, i det omfang den er forenelig

16 — Jeg skal herved understrege, at der ikke forekommer nogen udtrykkelig henvisning i den nationale bestemmelse om, at den finansierede vare eller tjenesteydelse skal nævnes i kreditaftalen, samt om den indbyrdes afhængighed, som gælder mere konkret i denne sag, nemlig den bestemmelse, hvorefter kreditaftalen opsiges eller annulleres fuldstændigt, når leveringsaftalen er blevet retligt opsagt eller annulleret (lovens artikel L. 311-21, første afsnit, andet punktum).

17 — Jf. dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 115.

med den nævnte norm, har den nationale domstol pligt til at anvende samme metoder med henblik på at opnå det resultat, der forfølges med direktivet [18].

2. Realiteten

38. Da det står fast, at artikel 11 og 14 i direktiv 87/102 ikke kan finde direkte anvendelse i denne sag, og at afgørelsen af tvisten i hovedsagen skal ske på baggrund af den nationale lovgivning, der så vidt som muligt skal fortolkes i overensstemmelse med ordlyden og sigtet i direktiv 87/102, må det første præjudicielle spørgsmål for at være gyldigt med henblik på en ensartet fortolkning i den nationale lovgivning [19] omformuleres således:

39. De skriftlige indlæg, der er indgivet af de forskellige regeringer og af Kommissionen, går alle hovedsagelig i retning af et bekræftende svar på et sådant spørgsmål. Disse parter har anført, at forbrugerens ret til anvendelse af retsmidler over for kreditgiveren i henhold til artikel 11, stk. 2, i direktiv 87/102 er underlagt en række betingelser, der dog ikke omfatter et krav om, at den finansierede vare eller tjenesteydelse skal nævnes i kreditaftalen, og at artikel 14, stk. 2, i direktivet i sig selv bekræfter den fortolkning af artikel 11, stk. 2, hvorefter medlemsstaterne ikke må indføre en sådan betingelse, der ville gøre det muligt at undgå, at bestemmelserne til beskyttelse af forbrugeren fandt anvendelse i forbindelse med den indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen.

Skal bestemmelserne i artikel 11 og 14 i direktiv 87/102 fortolkes således, at de nationale regler om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, der er blevet vedtaget for at gennemføre artikel 11, også kan finde anvendelse, når den vare eller tjenesteydelse, hvis køb er blevet finansieret, ikke er nævnt i kreditaftalen?

40. Franfinance beskriver problemet på en anden måde. Efter Franfinances mening drejer det sig ved det første spørgsmål hovedsagelig om, hvorvidt bestemmelserne i artikel 11 i direktiv 87/102 vedrørende indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen kan finde anvendelse på en aftale om åbning af en kredit som i denne sag [20]. Et sådant spørgsmål må ifølge Franfinance besvares negativt, idet nævnte artikel 11 i lighed med artikel 7 i samme

18 — Dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 116.

19 — Kommissionen har udtrykt sig således i punkt 18 og 19 i dens skriftlige indlæg. Desuden erindrer jeg om, hvilket Domstolen også selv har påpeget, at Domstolen har kompetence til at træffe præjudiciel afgørelse om fortolkning af retsakter, der er vedtaget af fællesskabsinstitutionerne, uanset om disse retsakter gælder umiddelbart (dom af 10.7.1997, sag C-261/95, Palmisani, Sml. I, s. 4025, præmis 21).

20 — Franfinance understreger, at der i artikel II-1 i det foreløbige kredittilbud, som er underskrevet af ægteparret Rampion, angives, at de er berettigede til at »trække midler fra deres konto hos Franfinance op til maksimumsbeløbet for at finansiere betalingen af de [af dem] foretagne køb [...] hos [KpK] eller dets tilknyttede selskaber«.

direktiv [21] kun omhandler de bundne kreditter, dvs. sådanne, hvor forbrugeren foretager et enkelt køb, der finansieres med en kredit; denne mulighed må udsondres fra den situation, hvor forbrugeren *i anledning af* et køb i virkeligheden opnår en løbende kredit, der giver ham mulighed for at foretage yderligere køb hos leverandøren eller andre tilknyttede handlende (åbning af kredit i tillæg til flere køb). Anvendelsen i artikel 11, stk. 2, litra d), af udtrykket »leveringsaftalen« i ental indebærer ifølge Franfinance, at der ifølge denne artikel ikke kan være tale om en bunden kredit i henhold til artiklens bestemmelser, medmindre det alene er én enkelt leveringsaftale, der skal finansieres af kreditten.

41. At den finansierede vare eller tjenesteydelse ikke er nævnt i en aftale om åbning af kredit som den i denne sag er derfor i fuldstændig overensstemmelse med arten af denne aftale, der svarer til et klart valg og et klart behov fra forbrugerens side, som kan genanvende kreditten inden for rammerne af det beløb, som han har tilbagebetalt. Det drejer sig således om en åbning af en kredit i form af træk på *en løbende konto*, hvilket i øvrigt fremgår af artikel II i vilkårene, der er opført på bagsiden af det forudgående kredittilbud.

21 — I artikel 7 i direktiv 87/102 bestemmes følgende: »Såfremt en kreditaftale med henblik på anskaffelse af løsøre opsiges, skal medlemsstaterne fastsætte, på hvilke betingelser løsøregenstanden kan tages tilbage, særlig hvis forbrugeren ikke har givet sit samtykke dertil. De skal endvidere sikre, at regnskabet mellem parterne, når kreditgiver tager løsøregenstanden tilbage, opgøres således, at tilbagetagelsen ikke medfører nogen uberettiget berigelse.«

42. Franfinance tilføjer desuden, at det i fransk ret er en betingelse for at kunne betegne kreditten som bunden og kunne anvende reglerne om indbyrdes afhængighed i henhold til artikel L. 311-20 og L. 311-21, at den finansierede vare eller tjenesteydelse er angivet i kreditaftalen. Der er tale om et krav, der er indført af den nationale lovgiver under udøvelse af de beføjelser, denne i medfør af artikel 11, stk. 2, andet punktum, i direktiv 87/102 har fået overdraget til at fastsætte, »på hvilke betingelser« forbrugeren kan tage disse retsmidler i anvendelse over for kreditgiveren; disse betingelser kan kun pådømmes af Domstolen, hvis de udhuler direktivets bestemmelser, hvilket dog ikke kan påvises med henvisning til den her behandlede forudsætning.

43. For at kunne besvare det første spørgsmål mener jeg, at det først er nødvendigt at behandle spørgsmålet om arten af den kreditaftale, som ægteparret Rampion har underskrevet, samt betydningen af artikel 14 i direktiv 87/102, og dernæst at behandle spørgsmålet om anvendelsesområdet for artikel 11 i samme direktiv og endelig, hvorledes bestemmelserne i samme artikel 11 skal fortolkes i forbindelse med det anførte krav om, at den finansierede vare eller tjenesteydelse skal være angivet i kreditaftalen.

a) Arten af kreditaftalen i denne sag og artikel 14 i direktiv 87/102

44. Franfinance fastholder, at den aftale, selskabet har indgået med ægteparret Rampion, ikke vedrører en bunden kredit, men åbning af en kredit, svarende til en af standardmodellerne i henhold til lovens artikel L. 313-13 og R. 311-6, hvorfor den ikke er undergivet reglerne om indbyrdes afhængighed i henhold til lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21.

45. Tribunal d'instance understreger i forelæggelsesdommen, at KpK og Franfinance benytter sig af den type kreditaftale og den bestemmelse, som beskrives i artikel L. 311-20, for at udelukke enhver forbindelse mellem henholdsvis kreditaftalen og leveringsaftalen i denne sag. Den forelæggende ret understreger dog de følgende omstændigheder til støtte for, at der er en forbindelse mellem de to aftaler: kreditaftalen er blevet underskrevet samme dag som leveringsaftalen med et maksimumsbeløb svarende til leveringsprisen, og det kreditbeløb, der resterer, efter at acontobeløbet på varens pris er blevet fratrukket, først kan anvendes, efter at acontobeløbet er blevet overført. Endvidere at leverandørens identitet anføres i kredittilbuddet, og at det præciseres i leveringsaftalen, at Franfinance hæver et acontobeløb på 10% af købssummen på ægteparret Rampions konto for at overføre det til KpK. Den forelæggende ret bemærker ligeledes, at de sagsøgte parter ikke påviser, at sagsøgerne havde til hensigt at anvende lånet til at finansiere andre ting, når først den lånte kapital var blevet genetableret, i hvert fald delvist, som følge af tilbagebetalingen. Den forelæggende ret bemærker desuden, at kreditaftalens form gør det muligt til skade for forbrugeren at undgå at anvende lovens bestemmelser om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen og gør det muligt at anvende en højere rentesats.

46. Flere af de intervenerende regeringer understreger, at den konkrete sags omstændigheder, som der redegøres for i det foregående punkt, viser, at der er tale om en klar forbindelse mellem de to aftaler, som ægteparret Rampion har underskrevet, selv om den finansierede vare og tjenesteydelse ikke er angivet i kreditaftalen.

47. De ovennævnte betragtninger foranlediger mig til at påpege, at det ikke påhviler Domstolen at foretage en korrekt typebestemmelse af kreditaftalen i denne sag. Denne typebestemmelse påhviler den nationale ret og foretages af denne på grundlag af de relevante regler i den nationale lovgivning, herunder regler angående rettens beføjelser. Disse regler skal fortolkes af den nationale ret i medfør af de forpligtelser, der påhviler den på grundlag af artikel 10 EF og 249 EF, i overensstemmelse med det resultat, der bestemmes af artikel 14 i direktiv 87/102, som består i at undgå, at der bliver gjort undtagelser fra de bestemmelser i den nationale retsorden, som tjener til at gennemføre eller svarer til direktivet, til skade

for forbrugerne (stk. 1), eller at de bliver omgået (stk. 2) ved hjælp af særlige aftaler eller kontraktformer.

48. Især skal de nationale regler vedrørende rettens beføjelser så vidt muligt fortolkes således, at retten på grundlag af aftalens indhold og aftaleparternes egentlige målsætning ved en åbning af en kredit kan bestemme, at kreditten skal være en bunden kredit, for at lovens bestemmelser om forbrugerbeskyttelse finder anvendelse. På den anden side har Franfinance i sine skriftlige bemærkninger og den franske regering under retsmødet henvist til visse nylige afgørelser fra cour de cassation, hvorved det blev anerkendt, at den nationale ret har ret til at fastlægge, at en kreditaftale, som parterne har fremlagt under en anden betegnelse, skal typebestemmes som en bunden kredit. Jeg bemærker desuden, at selve ordlyden af det første præjudicielle spørgsmål, som det er formuleret i forelæggelsesdommen, giver indtryk af, at tribunal d'instance ikke udelukker muligheden af, at den kan omdefinere kreditaftalen i denne sag til en anden type kredit end en aftale om åbning af kreditten. Den tilsyneladende overflødige karakter af den dobbelte hypotese, der opstilles i spørgsmålets sidste del (»når kreditaftalen ikke nævner den vare, der skal finansieres, eller er indgået i form af åbning af en kredit uden angivelse af den vare, der skal finansieres«), kan netop forklares ud fra dette perspektiv.

49. Formålet med artikel 14 i direktiv 87/102 er at forpligte medlemsstaterne til at indføre foranstaltninger mod en sådan *kontraktmæssig adfærd fra enkeltpersoners side*, der kan modarbejde de resultater, som ønskes opnået med direktivet, idet disse foranstaltninger på den ene side ikke må afvige fra de nationale bestemmelser, der indføres til gennemførelse heraf, eller som svarer hertil (stk. 1), og på den anden side sikrer, at disse regler ikke omgås ved hjælp af svigagtige aftaler under udformningen af aftaledokumenterne (stk. 2). Artiklen sigter således mod at opnå, at disse nationale bestemmelser reelt finder anvendelse, og det forekommer mig derimod ikke relevant for en rekonstruktion af disse bestemmelsers indhold, at de skal overholde direktivets andre bestemmelser, idet indholdet alene afhænger af, hvorledes disse andre bestemmelser fortolkes.

50. Hermed mener jeg, at artikel 14 ikke er til hinder for, at medlemsstaterne lader forbrugerens ret til at sagsøge kreditgiveren i tilfælde af, at leverandøren ikke opfylder aftalen, være betinget af, at den finansierede vare eller tjenesteydelse skal nævnes i kreditaftalen. Om medlemsstaterne er berettigede til at lade anvendelsen af reglerne om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftale og leveringsaftale være betinget af en sådan angivelse, er et spørgsmål, som artikel 14 efter min mening ikke har betydning for, men som skal afgøres alene på grundlag af artikel 11 i direktiv 87/102.

b) Omfattes kreditaftalen i denne sag af anvendelsesområdet for artikel 11 i direktiv 87/102?

51. Såfremt den forelæggende ret, som det hævdes af Franfinance, ikke mener, at kreditaftalen i denne sag kan omdefineres til en bunden kredit, men rent faktisk udgør en *reel* åbning af kredit i form af træk på en løbende konto, må det efterprøves, om Franfinance's argument er begrundet, hvorefter direktivets artikel 11 ikke har nogen betydning, da den ikke vedrører denne type aftaler.

52. Idet jeg går et skridt tilbage, bemærker jeg i lighed med Kommissionen, at definitionen på en »kreditaftale« i henhold til artikel 1, stk. 2, litra c), i direktiv 87/102 er tilstrækkeligt bred til, at den uden videre kan omfatte en åbning af kredit i form af træk på en løbende konto.

53. Desuden fremgår det af bilag I til direktivet — der indeholder en liste over enkeltheder, som medlemsstaterne i henhold til artikel 4, stk. 3, i direktivet kan kræve angivet i kreditaftalen — at »[k]reditaftaler vedrørende levering af løsøre eller tjenesteydelser« (punkt 1 i bilaget) kun er en af de typer kreditaftaler, der er underlagt direktivets bestemmelser, ud over »[k]reditaftaler på grundlag af kreditkort« (punkt 2), »[k]reditaftaler i form af løbende kredit, som ikke på anden måde er omfattet af dette direktiv« (punkt 3), og »[a]ndre kreditaftaler, der falder ind under dette direktiv« (punkt 4) [22].

54. En åbning af kredit i form af træk på en løbende konto falder således ikke i sig selv uden for anvendelsesområdet for direktiv 87/102.

55. Derimod må jeg understrege, at blandt de kreditter, der i henhold til direktivets artikel 2, stk. 1, ikke omfattes af direktivets anvendelsesområde, opføres under litra e), dog med den tilføjelse, at artikel 6 gælder for sådanne kreditter [23], »kredit i form af træk på en løbende konto bevilget af et kredit- eller finansieringsinstitut, idet denne undtagelse dog ikke gælder kreditkortkonti«, eller, for at bruge den tilsvarende formulering i henhold til den citerede artikel 6, »kredit i form af træk på en løbende konto, idet denne undtagelse dog ikke gælder kreditkortkonti«.

56. Ud fra sagens akter er det ikke uden videre muligt at udlede, om den løbende

22 — Det er ikke tilfældigt, at det omtalte bilag kun nævner »en beskrivelse af det løsøre eller de tjenesteydelser, der omfattes af aftalen« under punkt 1, nemlig kun i forbindelse med »[k]reditaftaler vedrørende levering af løsøre eller tjenesteydelser«, som en enkelthed, der kan kræves angivet som væsentlig.

23 — Artikel 6 bestemmer, at kreditinstituttet eller finansieringsinstituttet i forbindelse med denne type aftaler har pligt til at underrette forbrugeren.

konto, som Franfinance åbnede på vegne af ægteparret Rampion, var dækket af et kreditkort. Det drejer sig imidlertid om en vurdering, som skal foretages af tribunal d'instance, som på side 5 i forelæggelsesdommen bemærker, at det ved den standardaftale, der anvendes i denne sag af Franfinance, drejer sig om et »forudgående tilbud om åbning af en kredit tilknyttet løbende salgsaftaler *forsynet med et kreditkort*« [24], og som således tilsyneladende mener, at denne konto reelt var dækket af et kreditkort.

57. Idet der ses bort fra problematikken om, hvorvidt der hører et kreditkort med til den løbende konto, som Franfinance har åbnet for ægteparret Rampion, kan man nu spørge, om artikel 11 i direktiv 87/102 kan anvendes [25] i forbindelse med åbning af kredit i form af træk på en løbende konto.

58. Der er intet ved den pågældende artikels ordlyd, der peger i modsat retning. Franfinances henvisning til, at der i stk. 2, litra d), anvendes udtrykket »leveringsaftalen«, er fuldstændig uden betydning. Denne formulering medfører på ingen måde, at det er en forudsætning for anvendelse af bestemmelsen i stk. 2, at en given leveringsaftale skal finansieres af kreditaftalen. Med den bestemte form knyttes leveringsaftalen ikke til kreditaftalen, men til »[det] løsøre eller [de] tjenesteydelser, der er omfattet« af kreditaftalen. På den anden side skal formuleringen »løsøre eller tjenesteydelser, der er omfattet af kreditaftalen«, som forekommer under litra d), ikke nødvendigvis forstås således, at der forudsættes en beskrivelse af disse varer eller tjenesteydelser i kreditaftalen, men den kan og bør efter min mening fortolkes i betydningen »varer eller tjenesteydelser, hvis køb finansieres af kreditaftalen«. Desuden skal jeg bemærke, at artikel 11, stk. 2, litra a), hvori der henvises til en kreditaftale, der er indgået »med henblik på køb eller erhvervelse af løsøre eller tjenesteydelser«, tilsyneladende også omfatter kreditaftaler, der er indgået med henblik på flere køb eller erhvervelser.

59. Bortset fra den konkrete ordlyd kan det ikke bekræftes, at en beskyttelse af forbrugeren ved hjælp af indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen ikke er berettiget, hvis kreditaftalen består i en åbning af kredit i form af træk på en løbende konto.

60. I 21. betragtning til direktiv 87/102, hvori angives, hvorfor bestemmelsen i artikel 11 bliver indført, udtrykkes dette således: »Hvad angår løsøre eller tjenesteydelser, som forbrugeren har indgået aftale om at erhverve på kredit, skal forbrugeren, i det mindste under nedennævnte omstændigheder, kunne gøre rettigheder gældende både over for kreditgiveren ud over de almindelige aftalebestemte rettigheder og over for leverandøren af løsøre eller tjenesteydelserne.« Samme betragtning fortsætter således: »Der

24 — Standardmodel nr. 6 i bilaget til loven i den udgave, der var gældende på tidspunktet for begivenhederne. Min fremhævelse.

25 — Jeg skal straks understrege, at jeg her ikke tænker på en direkte anvendelse.

er i denne forbindelse tale om omstændigheder, hvor der mellem kreditgiveren og leverandøren af varerne eller tjenesteydelserne allerede består en aftale, ifølge hvilken kredit til den pågældende leverandørs kunder med henblik på at give forbrugeren mulighed for at erhverve løsøre eller tjenesteydelser hos den pågældende leverandør alene stilles til rådighed af den pågældende kreditgiver.«

61. Der er således tale om en yderligere beskyttelse af forbrugeren over for långiveren, der er en anden person end leverandøren [artikel 11, stk. 2, litra a)], såfremt »løsøre eller tjenesteydelser, der er omfattet af kreditaftalen, ikke eller kun delvis leveres eller præsteres eller ikke er i overensstemmelse med leveringsaftalen« [artikel 11, stk. 2, litra d)], hvilken beskyttelse »i det mindste« skal gælde, når der mellem kreditgiveren og leverandøren allerede består en aftale med det beskrevne indhold, og på grundlag af hvilken forbrugeren har opnået kreditten [artikel 11, stk. 2, litra b) og c)], hvorved det står fast, at den nævnte beskyttelse ikke træder i kraft, førend »forbrugeren har taget retsmidler i anvendelse mod leverandøren, men ikke har fået fyldestgjort det krav, som han var berettiget til« [artikel 11, stk. 2, litra e)].

62. Denne ekstra beskyttelse af forbrugeren, såfremt leverandøren ikke opfylder aftalen, der består i, at han har ret til at tage retsmidler i anvendelse mod kreditgiveren, tilsigter at råde bod på den svækkelse af forbrugerbeskyttelsen (såfremt kreditten ydes direkte af leverandøren), som ellers ville være resultatet af den »fordobling« af modparten, som indtræder, når varer eller tjenesteydelser erhverves ved hjælp af en kredit, der ydes af en anden person end leverandøren; denne fordobling gør det umuligt for forbrugeren at unddrage sig tilbagebetalingen af kreditten ved at gøre gældende, at leveringsaftalen ikke er blevet opfyldt.

63. Det er dog fuldstændig indlysende, at farerne ved en sådan svækkelse af forbrugerbeskyttelsen, som artikel 11 skal råde bod på, også foreligger, såfremt kreditten ikke kun kan anvendes til en enkelt erhvervelse, men flere erhvervelser.

64. Derfor mener jeg ikke, at der er grund til at tage hensyn til, at en åbning af kredit i form af træk på en løbende konto, der skal anvendes til at finansiere en ubegrænset række af erhvervelser af varer eller tjenesteydelser, ligger uden for anvendelsesområdet for artikel 11 i direktiv 87/102.

65. Dette indebærer i øvrigt ikke, at den beskyttelse, der skal tilbydes forbrugeren i henhold til denne artikel, ikke kan tilpasses differentieret, for at der kan tages hensyn til en sådan kredits særlige egenskaber i forhold til en kredit, der er ydet til et enkelt køb.

66. Artikel 11, stk. 2, er desuden opbygget således, at medlemsstaterne kan indføre beskyttelsesregler, der passer til hver enkelt type kreditaftales særlige egenskaber. Hvad denne yderligere forbrugerbeskyttelse kan bestå i, eller hvad der nøjagtigt skal være genstanden for den »ret til at tage retsmidler i anvendelse mod kreditgiveren«, som skal tildeles forbrugeren, fastlægges dog ikke nærmere i artikel 11, stk. 2. Denne nærmere fastlæggelse overlades medlemsstaterne, som i andet punktum pålægges at bestemme »i hvilket omfang og på hvilke betingelser disse retsmidler kan tages i anvendelse« [26].

67. Man kan forestille sig forskellige former for beskyttelse i denne forbindelse. Jeg kan f.eks. nævne muligheden for at gøre indsigelse mod leverandørens manglende opfyldelse af aftalen over for kreditgiveren med henblik på at undgå eller ophæve tilbagebetalingen af kreditten; anmodning om nedsættelse af kreditten eller ophævelse af kreditaftalen med tilbagebetaling fra kreditgiverens side af de allerede betalte afdrag; anmodning om korrekt opfyldelse af leveringsaftalen på kreditgiverens regning, hvis aftalens genstand er løsøre, og endelig anmodning om erstatning på kreditgiverens regning for de tab, der er opstået som følge af leverandørens manglende opfyldelse af aftalen [27]. I Frankrig bestemmes i lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21, at låntagerens forpligtelser først gælder fra tidspunktet for overdragelse af varen eller leveringen af tjenesteydelsen, hvilket i praksis indebærer, at der over for kreditgiveren kan gøres indsigelse mod manglende opfyldelse af aftalen, når denne består i manglende overdragelse eller levering, retslig suspendering af gennemførelsen af leveringsaftalen, såfremt forhold vedrørende leveringsaftalens gennemførelse anfægtes, og ophævelse eller fuldstændig annullering af den første af sådanne aftaler i tilfælde af retslig ophævelse eller annullering af den anden.

68. Det er muligt at forestille sig, at i tilfælde af, at leverandøren af en af de forskellige varer eller tjenesteydelser, som forbrugeren erhverver på kredit inden for den periode, hvor han gør brug af en *reel* åbning af kredit i form af træk på en løbende konto, ikke opfylder aftalen, kan det retsmiddel, som forbrugeren kan anvende mod kreditgiveren, bestå i muligheden for at gøre indsigelse mod den nævnte manglende opfyldelse af aftalen med henblik på varigt eller midlertidigt at unddrage sig de forpligtelser, som i kraft af kreditaftalen påhviler forbrugeren *i forbin-*

26 — Spørgsmålet om, hvorvidt artikel 11, stk. 2, i direktiv 87/102 er tilstrækkeligt præcist og ubetinget hvad angår arten af de rettigheder, der skal tildeles forbrugeren, ligger således uden for den problemstilling, der er indeholdt i den anmodning om præjudiciel afgørelse, som tribunal d'instance har indgivet, og jeg vil derfor ikke herved behandle dette. Jf. i denne forbindelse i bekræftende henseende forslag til afgørelse fremsat af generaladvokat Lenz den 7.12.1995 i sag C-192/94, El Corte Inglés, i forbindelse med dom af 7.3.1996, Sml. I, s. 1281, punkt 11-13, der på baggrund af artikel 11 i direktiv 87/102 udleder, at forbrugeren har ret til »en vis minimumsstandard i forbindelse med sin anvendelse af retsmidler«.

27 — De nationale regler, der yder det største omfang af forbrugerbeskyttelse mod kreditgiveren, er tilsyneladende de regler, der gælder i Det Forenede Kongerige. Section 75 i Consumer Credit Act fra 1974 går således så vidt, at i forbindelse med en kredit, der er underlagt anvendelsen af denne lov, og som ydes forbrugeren på baggrund af en allerede eksisterende aftale mellem kreditgiver og leverandør, har forbrugeren i tilfælde af svig (»misrepresentation«) eller manglende opfyldelse af aftalen fra leverandørens side adgang til retsmidler over for kreditgiveren, der svarer til dem, som han har over for leverandøren (»a like claim«). Det drejer sig om solidarisk hæftelse (»joint and several liability«) mellem kreditgiver og leverandør (dvs. uden forpligtelse til en forebyggende indstævning af leverandøren), der endog omfatter hæftelse for tab, som hidrører fra leverandørens manglende opfyldelse af aftalen.

delse med denne bestemte levering, selv om denne ikke herved kan opsige denne aftale *som helhed.*

69. Når det således står fast, at en aftale om åbning af kredit i form af træk på en løbende konto, der omfattes af anvendelsesområdet for direktiv 87/102, også er underlagt bestemmelserne i direktivets artikel 11, og såfremt den forelæggende ret mener, at den kan klassificere den kreditaftale, som ægteparret Rampion har indgået i denne sag, som en sådan type, påhviler det den forelæggende ret at vurdere, i hvilket omfang de nationale retlige bestemmelser, der skal gennemføre denne artikel, eller som svarer til denne artikel, kan finde anvendelse også på en sådan aftale [28], således, at vurderingen heraf ikke fører til et resultat, der er i modstrid med det, som tilsigtes med direktivet.

c) Fortolkning af kravene i direktivets artikel 11 og kravet om angivelse af den finansierede vare eller tjenesteydelse i kreditaftalen

70. Tilbage står nu at undersøge, om nævnte artikel 11 tillader, at en national bestemmelse, der skal gennemføre denne bestemmelse, lader anerkendelsen af forbrugerens ret til at tage retsmidler i anvendelse mod kreditgiveren være betinget af, at den finansierede vare eller tjenesteydelse skal nævnes i kreditaftalen.

71. Vedrørende dette spørgsmål deler jeg det standpunkt, som Kommissionen og de intervenerende regeringer har indtaget: en sådan betingelse er ikke forenelig med artikel 11. I modsætning til det, som Franfinance har hævdet, er indførelsen af en sådan betingelse ikke hjemlet af artikel 11, stk. 2, andet punktum. Denne bestemmelse, der ikke blot overlader medlemsstaterne at bestemme »i hvilket omfang«, men også »på hvilke betingelser« forbrugeren »kan« tage retsmidler i anvendelse over for kreditgiveren, sigter ganske klart ikke til at åbne for en diskussion af de betingelser, der medfører denne ret, som fastlægges udtømmende med artikel 11, stk. 2, første punktum; derimod overlader den medlemsstaterne at præcisere de proceduremæssige forhold vedrørende udøvelsen af retten [29].

72. Det er altså nødvendigt at fortolke direktivets artikel 11 således, at når en forbruger opnår en kredit til at erhverve varer eller tjenesteydelser fra en anden person end leverandøren, har forbrugeren i henhold til en forudgående aftale, der svarer til beskrivelsen i artikel 11, stk. 2, litra b), mellem denne person og leverandøren, i tilfælde af manglende, delvis eller unøjagtig levering af den vare eller tjenesteydelse, der er købt på kredit, ret til at tage retsmidler i anvendelse over for kreditgiveren, efter at

28 — Her tænker jeg f.eks. på en tilsvarende anvendelse af lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21, der kun er tilsigtet de såkaldte »bundne kreditter«.

29 — Disse forhold kan efter min mening også omfatte en specificering af betingelsen i henhold til direktivets artikel 11, stk. 2, litra e), nemlig det forebyggende initiativ, som det påhviler forbrugeren at tage over for leverandøren, som ikke overholder aftalen, inden han kan tage retsmidler i anvendelse over for kreditgiveren; om det f.eks. er tilstrækkeligt, at en meddelelse, hvori der formelt gøres indsigelse, er forblevet ubesvaret, eller om det er nødvendigt, at der har fundet et forgæves sagsanlæg sted.

han forgæves har taget retsmidler i anvendelse over for leverandøren, uafhængigt af, om denne vare eller tjenesteydelse er nævnt i kreditaftalen.

73. Det påhviler derfor den forelæggende ret at påvise, i hvilket omfang de relevante bestemmelser i den nationale ret kan anvendes, således at de ikke fører til et resultat, der er i modstrid med det, som tilsigtes med direktivets artikel 11, når denne fortolkes på denne måde.

74. På baggrund af, at både den forelæggende ret og visse intervenerende regeringer i denne sag har henvist til en uomtvistelig forbindelse mellem kreditaftalen og leveringsaftalen, forekommer det mig endelig hensigtsmæssigt at præcisere, at artikel 11 ikke lader eksistensen af forbrugerens ret til at tage retsmidler i anvendelse over for kreditgiveren i tilfælde af, at leverandøren ikke opfylder aftalen, afhænge af en sådan omstændighed. Den pågældende artikel kræver, at denne ret i hvert fald indrømmes forbrugeren, når der er en forudgående aftale mellem kreditgiveren og leverandøren, på grundlag af hvilken kreditten udelukkende af denne kreditgiver er stillet til rådighed for kunderne til denne leverandør med henblik på erhvervelse af varer og tjenesteydelser fra denne leverandør, og forbrugeren opnår kreditten i overensstemmelse med en sådan aftale [direktivets 21. betragtning og artikel 11, stk. 2, litra b) og c)].

75. Jeg foreslår derfor Domstolen at besvare det første præjudicielle spørgsmål, som tribunal d'instance har forelagt, således:

»Artikel 11 i direktiv 87/102 skal fortolkes således, at de nationale regler om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, der er blevet vedtaget for at gennemføre denne artikel, eller som svarer hertil, også kan finde anvendelse, når den vare eller tjenesteydelse, hvis køb er blevet finansieret, ikke er nævnt i kreditaftalen.«

B — *Det andet præjudicielle spørgsmål*

1. Indledende bemærkninger vedrørende formaliteten

76. Det fremgår klart af forelæggelsesdommen, at tribunal d'instance overvejer muligheden af af egen drift ikke at anvende bestemmelserne i direktiv 87/102 (der, som jeg tidligere har beskrevet, ikke kan finde direkte anvendelse i en tvist mellem enkeltpersoner), men *nationale retlige* bestemmelser, der gennemfører eller svarer til direktivets bestemmelser.

77. Selv om tribunal d'instance i redegørelsen for de udløsende begivenheder i forelæggelsesdommen erindrer om, at den under denne sag med sin foreløbige afgørelse af 1. juni 2005 af egen drift har henvist til artikler i loven vedrørende dørsalg og lovens artikel L. 311-10, der indfører obligatorisk nævnelse i kreditaftalen af bestemmelser vedrørende indbyrdes afhængighed i henhold til lovens artikel L. 311-20 ff., tager samme forelæggelsesdom derimod i præmisserne vedrørende det andet præjudicielle spørgsmål udelukkende en eventuel anvendelse af disse sidstnævnte bestemmelser på dens egen drift i betragtning, som gennemfører direktivets artikel 11 og 14 i national ret [30].

78. Trods den brede formulering må det andet præjudicielle spørgsmål derfor på baggrund af begrundelsen i forelæggelsesdommen efter min mening forstås således, at det drejer sig om, hvorvidt den forelæggende ret kan anvende bestemmelserne i lovens artikel L. 311-20 ff. om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftale og leveringsaftale, for så vidt disse gennemfører artikel 11 i direktiv 87/102.

79. Den forelæggende ret bemærker, at på grundlag af dens nationale procesregler, som de fortolkes af cour de cassation, er det kun »præceptive reguleringsbestemmelser«, der er af generel interesse, men ikke »præceptive beskyttelsesbestemmelser«, som er vedtaget af hensyn til en bestemt gruppe personer, og som kan anvendes af rettens egen drift. Den forelæggende ret fastslår, at cour de cassation i sin faste praksis har taget afstand fra en anvendelse af rettens egen drift af bestemmelserne i lovens artikel L. 311-20 ff., under henvisning til, at reglerne om forbrugerkredit er blevet indført alene i forbrugernes interesse og derfor falder uden for de præceptive reguleringsbestemmelser.

80. Med henblik på at afklare, om cour de cassations fremgangsmåde er korrekt, anmoder den forelæggende ret Domstolen om at præcisere, om direktiv 87/102 derimod forfølger målsætninger, der er bredere end blot at beskytte forbrugerne, dvs. målsætninger angående organiseringen af markedet for forbrugskredit. Den forelæggende ret mener tilsyneladende, at den i bekræftende fald er berettiget til af egen drift at anvende bestemmelserne i lovens artikel L. 311-20 ff., idet det herved drejer sig om præceptive reguleringsbestemmelser.

81. Den forelæggende ret ønsker derfor en præcisering fra Domstolen af målsætningerne med direktiv 87/102 med henblik i det væsentlige på anvendelsen af begreber og regler *i de nationale processuelle regler*, som kan føre til en anvendelse af rettens egen

30 — Det andet præjudicielle spørgsmål ville desuden ikke være relevant med henblik på en afgørelse af denne sag, hvis man betragter det i forbindelse med en mulig anvendelse af rettens egen drift — som den forelæggende ret har overvejet det i sin foreløbige afgørelse af 1.7.2005 — af lovens bestemmelser vedrørende dørsalg, *der ikke gennemfører direktiv 87/102*, men Rådets direktiv 85/577/EØF af 20.12.1985 om forbrugerbeskyttelse i forbindelse med aftaler indgået uden for fast forretningssted (EFT L 372, s. 31) — eller anvendelsen af lovens artikel L. 311-10, stk. 3, der foreskriver, at en henvisning til reglerne om den indbyrdes afhængighed i artikel L. 311-20 ff. indføjes i kreditaftalen, *skønt en sådan henvisning ikke er foreskrevet af direktiv 87/102*.

drift af bestemmelserne i lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21. Ud fra denne synsvinkel drejer det sig derfor om en anvendelse af rettens egen drift af disse bestemmelser, der sker i overensstemmelse med den nationale ret og ikke i henhold til fællesskabsretten.

82. Når dette er sagt, mener jeg dog, at Domstolen skal behandle det her undersøgte præjudicielle spørgsmål i et bredere perspektiv, således at den kan angive over for den forelæggende ret, i hvilket omfang anvendelsen af rettens egen drift af de påberåbte bestemmelser i loven eventuelt er tilladt i henhold til selve fællesskabsretten, dvs. ud over den anvendelse af de ovenfor anførte begreber og regler fra den nationale procesret, der er sket i lyset af de målsætninger, som direktiv 87/102 forfølger.

83. Alligevel bestrider Franfinance, at det andet præjudicielle spørgsmål kan antages til realitetsbehandling, idet selskabet har anført, at spørgsmålet ikke er nødvendigt for at løse tvisten i hovedsagen. Selskabet understreger, at i modsætning til, hvad der er understreget i forelæggelsesdommen, har ægteparret Rampion udtrykkeligt i deres stævning rejst spørgsmålet om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og leveringsaftalen, som de har underskrevet, idet de især anmoder retten om at erklære opløsning af den første aftale »som virkning« af erklæringen om den anden aftales ugyldighed. Det er derfor ikke nødvendigt, at retten af egen drift anvender bestemmelser, som sagens parter har henvist til.

84. I denne forbindelse skal jeg påpege, at det fremgår af sagens akter, at ægteparret Rampion har anmodet om retslig ophævelse af kreditaftalen, der var indgået med Franfinance »som følge« af erklæringen om ugyldighed af den leveringsaftale, der var indgået med KpK, som de principalt havde nedlagt påstand om. Ikke desto mindre fremgår det ikke, at de til støtte for påstanden om ophævelse af kreditaftalen hovedsagelig har henvist til lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21. Selv om det ikke forekommer mig ufornuftigt at mene, som Franfinance grundlæggende gør det, at disse artikler kan anses for i det mindste at være påberåbt indirekte af ægteparret Rampion, bemærker jeg alligevel, at den forelæggende ret tilsyneladende har den modsatte opfattelse, og at det tilkommer denne ret og ikke Domstolen at træffe afgørelse vedrørende dette punkt, idet det drejer sig om et helt klart spørgsmål om national procesret. Desuden har ægteparret Rampion heller ikke nedlagt påstand om retslig ophævelse af kreditaftalen, heller ikke som følge af en retslig ophævelse af leveringsaftalen, hvilket der subsidiært er nedlagt påstand om.

85. Det forekommer altså ikke klart, således som Franfinance hævder, at der ikke er nogen sammenhæng mellem fortolkningen af fællesskabsretten, som der anmodes om i det andet præjudicielle spørgsmål, og realiteten eller genstanden for tvisten i hovedsagen, eller at det problem, der påpeges, er af hypotetisk art. Derfor mener jeg ikke, at dette spørgsmåls antagelighed kan betvivles.

2. Realiteten

86. Hvad angår de målsætninger, som fællesskabslovgiver forfulgte med vedtagelsen af direktiv 87/102, fremgår det af dets betragtninger, at dette direktivs sigte var at udjævne forskellene mellem lovgivningen i medlemsstaterne inden for forbrugerkredit med det dobbelte formål at sikre gennemførelsen af et fælles marked for forbrugerkreditter (tredje og fjerde betragtning) og at beskytte de forbrugere, der opnår en sådan kredit (sjette, syvende og niende betragtning) [31]. Dette fremfører Kommissionen og den franske, italienske og spanske regering i deres skriftlige bemærkninger til det andet præjudicielle spørgsmål.

87. Især understreges det vedrørende den første målsætning i betragtningerne til direktivet, at »forskellene i lovgivningen kan føre til konkurrencefordrejninger mellem kreditgivere inden for det fælles marked« (anden betragtning), at de »gør det vanskeligt for forbrugerne at opnå en forbrugerkredit i andre medlemsstater« og »påvirker de optagne kreditters omfang og art og ligeledes købet af varer og tjenesteydelser« (tredje betragtning), fordi de »påvirker [...] de frie varebevægelser og den frie udveksling af tjenesteydelser baseret på kredit« »og [dermed] øver [...] direkte indflydelse på det fælles markeds funktion« (fjerde betragtning), mens »etableringen af et fælles marked for forbrugerkredit [vil] være til gavn for forbrugere, kreditgivere, producenter, grossister og detailhandlere samt leverandører af tjenesteydelser« (femte betragtning).

88. Der er derfor ikke tvivl om, at den harmonisering af de nationale regler for forbrugerkredit, som er målsætningen med direktiv 87/102, ikke kun tilsigter at sikre et minimumsniveau for forbrugerbeskyttelse i hver medlemsstat, men også og især til, for så vidt angår forbrugerkredit, at fremme, at der skabes mere ensartede konkurrencevilkår på Fællesskabets område ved at fjerne de regler, der er de væsentligste årsager til hindring eller fordrejning af konkurrencen mellem kreditgivere, med fordele i form af økonomisk effektivitet både på markedet for forbrugerkreditter og på markederne for varer og tjenesteydelser baseret på kredit.

89. En fortolkning, hvorefter bestemmelserne i direktiv 87/102 og som følge heraf de nationale bestemmelser, hvormed de gennemføres, bliver fastsat udelukkende med henblik på forbrugerbeskyttelse, forekommer derfor ikke rimelig. Når dette er sagt, tilkommer det dog den forelæggende ret og ikke Domstolen at vurdere på baggrund af de påpegede målsætninger i direktiv 87/102, om de nationale regler, hvormed det

31 — Dom af 23.3.2000, sag C-208/98, Berliner Kindl Brauerei, Sml. I, s. 1741, præmis 20, og af 4.3.2004, sag C-264/02, Cofinoga, Sml. I, s. 2157, præmis 25.

gennemføres, heriblandt lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21, skal klassificeres (som det forekommer mig sandsynligt) som »præceptive reguleringsbestemmelser« med henblik på deres anvendelse af rettens egen drift *i henhold til den nationale procesret.*

90. Jeg mener derfor ikke, at svaret på det andet præjudicielle spørgsmål kan begrænses til de anførte betragtninger. Hvis dette spørgsmål læses på baggrund af begrundelsen for forelæggelsesdommen, rejser det spørgsmålet om, hvorvidt bestemmelserne i henhold til lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21 kan finde anvendelse af rettens egen drift i bredere forstand. Da tribunal d'instance rejser spørgsmålet om, i hvilket omfang de afgørelser, som Domstolen har truffet i dommen i de forenede sager Océano Grupo Editorial og Salvat Editores samt Cofidis-dommen, kan overføres til reglerne om forbrugerkredit [32], opfordrer tribunal d'instance grundlæggende også Domstolen til at angive, om det er tilladt for den nationale ret af egen drift at anvende bestemmelserne i lovens artikel L. 311-20 og L. 311-21 *med hjemmel i fællesskabsretten*, også selv om den nationale procesret udelukker dette.

91. Jeg er derfor enig i Kommissionens påpegning af, at det for at besvare det andet præjudicielle spørgsmål er nødvendigt at afgøre, om den beskyttelse, som direktiv 87/102 tilsigter at sikre forbrugeren, medfører, at den nationale ret af egen drift kan anvende en national bestemmelse til beskyttelse af forbrugeren, hvormed direktivets artikel 11, stk. 2, gennemføres [33].

92. Kommissionen og den italienske og spanske regering har udtalt sig til fordel for et bekræftende svar herpå, hvilket de grundlæggende har gjort ud fra, at de grunde, som i dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores samt i Cofidis-dommen førte Domstolen til at fastslå, at en effektiv beskyttelse af de rettigheder, som i henhold til direktiv 93/13 skal gives forbrugerne, forudsætter, at den nationale ret af egen drift kan tage et urimeligt kontraktvilkår op til retlig behandling, også er relevant i forbindelse med nærværende sag.

93. Dette synspunkt deles ikke af den østrigske og franske regering. Den østrigske regering gør opmærksom på, at det alene er medlemsstaterne, der fastlægger vilkårene for den retlige beskyttelse af de rettigheder, som direktiv 87/102 skal give forbrugerne, og at de nationale retter ganske vist er forpligtet til at sikre, at denne beskyttelse er effektiv, men at dette ikke nødvendigvis medfører, at de nationale retter har pligt til eller mulighed for på eget initiativ at anvende de bestemmelser, der beskytter forbrugerne. Også den franske regering henviser til princippet om, at en medlemsstat frit kan anvende sine egne

32 — Jf. punkt 26 ovenfor.

33 — Jf. Kommissionens skriftlige bemærkninger, punkt 33.

processuelle regler, hvilket i den her behandlede sag især bekræftes af artikel 11, stk. 2, andet punktum, i direktiv 87/102, og mener, at cour de cassations praksis, hvorefter retten ikke af egen drift må behandle et anbringende, der er foranlediget af den indbyrdes afhængighed mellem kreditaftale og leveringsaftale, ikke er i modstrid med ækvivalens- og effektivitetsprincippet, som i henhold til Fællesskabets retsinstansers praksis begrænser denne frihed til at anvende sine egne processuelle regler. Især understreger den franske regering med henblik på beskyttelsens effektivitet, at denne retspraksis hverken gør det uforholdsmæssigt vanskeligt eller praktisk umuligt for forbrugeren at opnå, at det konstateres, at betingelserne for at anvende disse regler er til stede, en konstatering, som ingen af lovens bestemmelser i øvrigt pålægger forbrugeren at anmode om inden for en bestemt tidsfrist. Endelig er dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores samt Cofidis-dommen ifølge den franske regering ikke relevante i denne sag, idet de dér fremsatte løsninger er baseret på bestemmelser i direktiv 93/13, som ikke modsvares af bestemmelser i direktiv 87/102.

94. For mit vedkommende skal jeg indledningsvis bemærke, at det i henhold til fast retspraksis er de nationale retters opgave i henhold til samarbejdsprincippet, der fremgår af artikel 10 EF, at sikre den retlige beskyttelse af enkeltpersoner på baggrund af de bestemmelser i fællesskabsretten, der har direkte virkning. Såfremt der ikke foreligger fællesskabsregler på området, skal den nationale retsorden i hver enkelt medlemsstat udpege de kompetente retter og fastlægge de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af enkeltpersonernes rettigheder i medfør af de bestemmelser i fællesskabsretten, der har direkte virkning. I denne henseende må processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne, ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret, og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Fællesskabets retsorden [34].

95. Det drejer sig om de kendte principper om medlemsstaternes »processuelle autonomi« samt de tilhørende begrænsninger, der består i, at betingelserne om beskyttelsens »ækvivalens« og »effektivitet« skal overholdes. Disse principper, der bekræftes af henvisningen til retternes beskyttelse af de rettigheder, som bestemmelser i fællesskabsretten med direkte virkning medfører for enkeltpersoner, kan anses for tilsvarende at kunne finde anvendelse med henvisning til retternes beskyttelse af de rettigheder, som nationale bestemmelser, der er indført for at gennemføre, eller som svarer til bestemmelser i et fællesskabsdirektiv, medfører for enkeltpersoner. Faktisk drejer det sig i begge tilfælde om rettigheder, der er afledte af fællesskabsretten, og det ville således være helt urimeligt at tillade, at grænserne for medlemsstaternes ret til frit at anvende deres egne processuelle regler for retsmidlerne til beskyttelse af disse rettigheder skulle være mindre faste, hvis et direktiv er blevet gennemført i national ret, end hvis det ikke er blevet gennemført.

34 — Jf. især domme af 16.12.1976, sag 33/76, Rewe, Sml. s. 1989, præmis 5, og sag 45/76, Comet, Sml. s. 2043, præmis 12-16, dom af 9.11.1983, sag 199/82, San Giorgio, Sml. s. 3595, præmis 12, og af 14.12.1995, sag C-312/93, Peterbroeck, Sml. I, s. 4599, præmis 12.

96. Principielt må man mene, at princippet om beskyttelsens effektivitet er overholdt, når de processuelle bestemmelser for retsmidlerne til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, der er afledte af fællesskabsretten, giver den enkelte en rimelig mulighed for at gøre disse rettigheder gældende for en retsinstans [35]. For korte forældelsesfrister eller en for tungtvejende dokumentationspligt kan f.eks. gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt eller praktisk umuligt for en rettighedsindehaver at udøve sine rettigheder for en ret.

97. Uden tvivl falder også de nationale procesretlige regler og principper vedrørende rettens initiativbeføjelser inden for de nævnte processuelle bestemmelser. Selv om et forbud for den nationale ret mod af egen drift at anvende regler med grundlag i rettigheder, der er afledt af fællesskabsretten, ikke begrænser rettighedsindehaverens mulighed for selv at gøre denne rettighed gældende for retten, skal jeg dog påpege, at Domstolen allerede har fastslået, at en effektiv beskyttelse af de rettigheder, der er afledt af fællesskabsretten, under visse omstændigheder alligevel kan gøre det nødvendigt, at den nationale ret behandler spørgsmålet af egen drift.

98. I Peterbroeck-dommen [36] har Domstolen fastslået, at fællesskabsretten er til hinder for, at der anvendes en national processuel bestemmelse, som under omstændigheder svarende til dem, der gør sig gældende for proceduren i hovedsagen, afskærer den nationale ret fra under en sag, der henhører under dens kompetence, af egen drift at tage stilling til, om en national retsakt er forenelig med en bestemmelse i fællesskabsretten, når denne bestemmelse ikke af borgeren er blevet påberåbt inden for en vis frist. I samme dom påpegede Domstolen, at »hvert enkelt tilfælde, hvor der opstår spørgsmål om, hvorvidt en national processuel bestemmelse gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at anvende fællesskabsretten, [skal] bedømmes under hensyn til, hvilken stilling bestemmelsen indtager i den samlede procedure, herunder dens forløb og dens særlige kendetegn, for de forskellige nationale retsinstanser« [37].

99. I dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores har Domstolen i forbindelse med en værnetingsklausul i en aftale mellem en forbruger og en erhvervsdrivende i henhold til direktiv 93/13 fundet, uden dog udtrykkeligt at lægge den retspraksis til grund, som anføres i punkt 94 ovenfor, at en effektiv beskyttelse af forbrugeren kun kan opnås, hvis den nationale ret har mulighed for af egen drift at påtale, at dette kontraktvilkår er urimeligt i henhold til dette direktiv [38]. Denne afgørelse nåede

35 — Generaladvokat Jacobs fandt det i sit forslag til afgørelse fremsat den 15.6.1995 i de forenede sager C-430/93 og C-431/93, van Schijndel og van Veen, i forbindelse med dom af 14.12.1995, Sml. I, s. 4705, punkt 25, »tilstrækkeligt« med henblik på overholdelse af effektivitetsprincippet, »at de nationale processuelle regler giver enkeltpersoner reel mulighed for at gøre deres rettigheder gældende«.

36 — Præmis 21.

37 — Præmis 14. Det samme bedømmelseskriterium er efterfølgende også blevet anvendt af Domstolen i Cofidis-dommen, præmis 37.

38 — Præmis 26.

Domstolen frem til udelukkende på grundlag af de følgende betragtninger, som indeholdes i dommens præmis 26:

»Formålet med [...] artikel 6 [i direktiv 93/13], som pålægger medlemsstaterne at fastsætte, at urimelige vilkår ikke binder forbrugerne, ville ikke kunne nås, såfremt forbrugerne måtte anses for forpligtet til selv at gøre gældende, at sådanne vilkår er af urimelig karakter. I sager, som ofte vedrører mindre beløb, kan advokatsalæret overstige sagsgenstandens værdi, hvilket kan afholde forbrugeren fra at tage til genmæle over for anvendelsen af et urimeligt vilkår. Selv om procesreglerne i flere medlemsstater giver private adgang til selv at varetage deres interesser i sådanne sager, er der en ikke ubetydelig risiko for, at forbrugeren bl.a. på grund af ukendskab til reglerne ikke gør gældende, at det vilkår, som påberåbes over for ham, er urimeligt.«

100. Domstolen fastslog således nødvendigheden af at tillade retten at tage stilling af egen drift for at sikre en effektiv beskyttelse af forbrugerne, som tilsigtet med direktiv 93/13, på baggrund af det forhold, at misforholdet mellem sagsgenstandens værdi og advokatsalæret kan afholde forbrugerne fra at forsvare deres rettigheder ad rettens vej eller, såfremt den nationale retsorden giver dem mulighed for det, at forsvare dem selv, hvilket vil sige på utilstrækkelig vis.

101. Disse betragtninger er blevet underbygget af Domstolen i den efterfølgende Cofidis-dom [39] vedrørende spørgsmålet, om en retsplejeregel, som forbyder en national ret, efter udløb af en forældelsesregel, af egen drift eller efter en indsigelse fremsat af en forbruger at fastslå et urimeligt kontraktvilkår, som kræves opfyldt af den erhvervsdrivende, er egnet til i tvister, hvor forbrugerne er sagsøgt, at gøre gennemførelsen af den forbrugerbeskyttelse, som direktiv 93/13 tilsigter, uforholdsmæssigt vanskelig [40].

102. Dog mener jeg i lighed med Kommissionen og den spanske regering, at de ovenfor anførte betragtninger er fuldstændig gyldige også med henblik på de forbrugerrettigheder, der indføres med direktiv 87/102. Faktisk ville jeg mene, at de er så meget desto mere gyldige i denne anden sammenhæng, idet den forbruger, der køber varer eller tjenesteydelser på kredit, sædvanligvis gør det, fordi han råder over begrænsede egne økonomiske midler, hvorfor der består en endnu mere konkret risiko for, at de udgifter, der er forbundet med anvendelse af retsmidler, kan afholde ham fra at forsvare sine rettigheder i hvert fald på en passende måde for retten.

39 — Præmis 33 og 34.

40 — Præmis 36.

103. Desuden mener jeg ikke, at den omstændighed, som den franske regering har påpeget, nemlig at direktiv 87/102 ikke indeholder bestemmelser, som svarer til bestemmelserne i artikel 6 og 7 i direktiv 93/13, kan støtte det modsatte synspunkt.

104. Hvad angår artikel 6 i dette sidstnævnte direktiv, som Domstolens begrundelse i præmis 26 i dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores ganske rigtigt er baseret på (jf. punkt 99 ovenfor), mener jeg ikke, at dennes ordlyd er af afgørende betydning i forbindelse med denne begrundelse. Til syvende og sidst pålægger den medlemsstaterne at sørge for, »at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren«, og derved gør denne artikel ikke andet end at beskrive indholdet af den beskyttelse, som direktiv 93/13 tilsigter at give forbrugeren på det materielretlige plan mod kontraktmæssige vilkår, som ikke har været genstand for en individuel forhandling, og som kan betegnes som urimelige i henhold til samme direktiv; den ovenfor anførte begrundelse fra Domstolen drejer sig i det væsentlige derimod om de særlige vilkår, der vedrører tvistens art og de retsforhandlinger, der er nødvendige for at løse den, og den mulige hindring, som de udgør for en effektiv domstolsbeskyttelse af den materielretlige stilling, som det nævnte direktiv tilsigter at give forbrugeren.

105. Selv om artikel 11, stk. 2, i direktiv 87/102 ikke fastlægger »grænserne« for forbrugerens ret til at anlægge sag mod kreditgiveren, men overdrager medlemsstaterne at fastlægge disse, er bestemmelsens formål ikke desto mindre, at denne rettighed skal foreligge for forbrugeren i de nationale retsordener under bestemte omstændigheder; og i henhold til fællesskabets retsorden i bredere forstand skal denne rettighed, som er indrømmet forbrugeren af den nationale materielret, der dog stadig er afledt af fællesskabsretten, sikres en effektiv beskyttelse i den nationale procesret. Denne beskyttelse risikerer dog at blive hindret — såfremt domstolene ikke kan handle af egen drift — netop af de særlige betingelser, der beror på tvistens art og på den proces, der er nødvendig for at få den løst, som Domstolen har understreget i præmis 26 i dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores.

106. Hvad angår artikel 7 i direktiv 93/13 er det korrekt, at Domstolen i præmis 27 og 28 i ovennævnte dom har bemærket, at adgangen til af egen drift at behandle et urimeligt kontraktvilkår også udgør et egnet middel til at opnå det formål — som medlemsstaterne skal forfølge i henhold til denne artikel — nemlig at hindre, at der indføjes urimelige kontraktvilkår i aftaler mellem en erhvervsdrivende og forbrugerne. Dog forekommer det mig, at denne bemærkning i opbygningen af dommen blot er en yderligere begrundelse for Domstolens afgørelse vedrørende nødvendigheden af, at domstolene skal kunne handle af egen drift; denne afgørelse var Domstolen allerede nået frem til på baggrund af begrundelsen i samme doms præmis 26, der udelukkende drejede sig om

de omstændigheder, som eventuelt kunne afholde forbrugeren fra på passende vis at forsvare den retsstilling, som direktiv 93/13 skulle give ham.

107. Desuden skal jeg bemærke, at det forhold, at den verserende sag ved tribunal d'instance er blevet anlagt af ægteparret Rampion, og at de er repræsenteret af en advokat, mens de sagsøgte forbrugere i de nationale sager, der gav anledning til dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores samt til Cofidis-dommen, var udeblevet fra retsmødet, ikke i denne sag begrunder en afgørelse af spørgsmålet om nødvendigheden af at tillade, at domstolene kan handle af egen drift med henblik på en effektiv beskyttelse af forbrugernes rettigheder, der adskiller sig fra afgørelsen i de pågældende domme. Problemet skal faktisk løses generelt, dvs. i lyset af tvistens art og karakteren af den proces, der er nødvendig for at løse den, altså ved at abstrahere fra de konkrete omstændigheder i de enkelte sager. Jeg kan desuden ikke indse, hvorledes man kan anse det for muligt, at én og samme bestemmelse om forbrugerbeskyttelse kan behandles af egen drift, når det drejer sig om en forbruger, og ikke når det drejer sig om en anden enkeltperson, fordi den ene har givet møde i retten ved en advokat, mens den anden ikke har det.

108. Jeg foreslår derfor Domstolen at besvare det andet præjudicielle spørgsmål således:

»Direktiv 87/102 har ikke kun til formål at beskytte de forbrugere, der opnår forbrugerkreditter, men også og især at sikre virkeliggørelsen af et fælles marked for forbrugerkreditter.

En effektiv beskyttelse af de rettigheder, som artikel 11 i direktiv 87/102 skal give forbrugerne, medfører, at den nationale ret af egen drift kan anvende de nationale regler om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, der er blevet vedtaget for at gennemføre denne artikel, eller som svarer hertil.«

V — Forslag til afgørelse

109. På grundlag af det anførte, foreslår jeg Domstolen at besvare de præjudicielle spørgsmål, der er blevet forelagt af tribunal d'instance de Saintes ved dom af 16. november 2005, således:

»1) Artikel 11 i Rådets direktiv 87/102/EØF af 22. december 1986 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om forbrugerkredit skal fortolkes således, at de nationale regler om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, der er blevet vedtaget for at gennemføre denne artikel, eller som svarer hertil, også kan finde anvendelse, når den vare eller tjenesteydelse, hvis køb er blevet finansieret, ikke er nævnt i kreditaftalen.

2) Direktiv 87/102 har ikke kun til formål at beskytte de forbrugere, der opnår forbrugerkreditter, men også og især at sikre virkeliggørelsen af et fælles marked for forbrugerkreditter.

En effektiv beskyttelse af de rettigheder, som artikel 11 i direktiv 87/102 skal give forbrugerne, medfører, at den nationale ret af egen drift kan anvende de nationale regler om indbyrdes afhængighed mellem kreditaftalen og aftalen om levering af varer eller tjenesteydelser, der er blevet vedtaget for at gennemføre denne artikel, eller som svarer hertil.«